

Galván Károly

Adatok gróf Batthyány József hercegprímás második zenekarához

Gróf Batthyány József¹ művészetpártoló tevékenysége régóta ismert. A zeneszerető főpap Galván Károly nyugalmazott muzeológus (Budapest).

1775 végén vagy 1776 elején bízta meg Anton Zimmermann zeneszerzőt (1741–1781) egy zenekar megszervezésével. Ennek a Pozsonyban működő zenekarnak a tevékenységét, zenészeinek számát a fellelhető források alapján Adolf Meier közölte.² Az együttes különleges rangját a szerződötetett kiváló muzikusoknak köszönhette, akik valamennyien szólistaként is kiemelkedőek voltak, és többen közülük zeneszerzőként is jelentős egyéniségnek számítottak (Zimmermann mellett Joseph Zistler, F. X. Hammer, J. M. Sperger, Karl Franz, Theodor Lotz).

A hercegprímás 1765–1799 közt vezetett udvari számadáskönyvei négy állományjegyzéket is tartalmaznak a zenekar tagjairól, javadalmazásáról.³ A zenekar legnagyobb létszámát 1780–1781-ben érte el, amikor 23 zenészből állt. Ez a létszám 1783-ban erősen visszaesett, sőt, 1784-ben II. József rendeletének hatására a hercegprímás az együttest felosztatni kényszerült.

Ennek az első, híres zenekarnak a működése tehát jól ismert, kevésbé kutatott azonban az a második együttes, melyet Batthyány az uralkodó halála (1790. febr. 20.) után alkalmazott. A *Pressburger Zeitung* már 1790 nyarán egy Batthyány-„kórust” említett.⁴ Az újabb együttesről eddig csak szórványos adatok és feltételezések álltak rendelkezésre. Az első közölt adalék a keszthelyi Helikon Könyvtárban található Druschetzky-mű Batthyánynak címzett ajánlása,⁵ továbbá a *Pressburger Zeitung* 1791. aug. 6-i híradása.⁶ Később egy szintén Druschetzkyhez kapcsolódó, általa (1792–1799 között) vezetett inven-

¹ Batthyány József Bécsben született 1727. január 30-án, elhunyt Pozsonyban 1799. október 23-án. 1776-tól esztergomi érsek, hercegprímás, 1778. június 1-től bíbornok. Nagyvonalú mecénásként pártfogolta az irodalmat és a zenei életet. (*Magyar életrajzi lexikon* I. Budapest 1967. 145.)

² Adolf Meier: *Konzertante Musik für Kontrabaß in der Wiener Klassik*. Diss. Univ. Mainz 1968, ed. Worms 1969. 162. és úó.: „Die Pressburger Hofkapelle des Fürstprimas von Ungarn, Fürst Joseph von Batthyány in den Jahren 1776 bis 1784”, in: *Das Haydn Jahrbuch* X. Wien 1978. 81–89.

³ OL Batthyány-iratok P. 1318 (9–11. csomó).

⁴ PZ 1790. jún. 23. Ld. Marianne Pandi [Pándi Mariann] — Fritz Schmidt: „Musik zur Zeit Haydns und Beethovens in der Preßburger Zeitung”, *Haydn Jahrbuch* 8. 1971. 165–265.

⁵ „Arien aus verschiedenen Opern in 6 stimmige Harmonie übersetzt ... von Georg Druschetzky Compositeur bey Seiner Eminentz, und Primas in Ungarn Graff Joseph Battiany” (O/117), ld. Bónis Ferenc, „A keszthelyi Helikon Könyvtár magyar vonatkozású zenei anyagáról”, *Új Zenei Szemle* 1951. 22–28. és Druschetzky: *Partitas for Winds* (ed. Somorjai Dorottya. Musicalia Danubiana 4), előszó.

⁶ PZ (ld. Pándi, i.m.), amely szerint a pozsonyi St. Salvator-templomban Druschetzky új miséjét Batthyány kardinális *Harmonie*-együttese játszotta.

tárium alapján, annak hangszerjegyzékéből már a zenekar létszámára és összetételére is következtetni lehetett.⁷ „A jegyzékben nem egy teljes zenekar, hanem inkább egy Harmonie-együttes (és talán egy vonósnégyes?) instrumentáriumáról van szó: a csekély számú vonóshangszerek után (2 Violone, Violini, Viola, Viola d’Amor — a hegedűk száma nincs megadva!), Druschetzky meghatározása szerint egy 8-szólamú *Harmonie* rendelkezésre álló hangszerparkja következők: vadászkürtök, fuvolák, oboák, klarinétok, trombiták és fagottok, valamint különböző ütőhangszerek, továbbá paraszt-zene előadásához szükséges hangszerek.”⁸ A lista készítőjéről, a fúvósegyüttesről, valószínű vezetőjéről, Georg Druschetzkyről annyit tudunk, hogy 1791-ben még Pozsonyban, 1795-től pedig Pesten datálta műveit.⁹ Miután a két időpont között nem állt rendelkezésre datált autográf kotta, az együttes pesti működésének kezdete homályban maradt.

Druschetzky (és az együttes) pesti működésének Batthyány pesti palotája nyújthatott keretet. Kevésbé köztudott, hogy Batthyány érseknek nemcsak Budán volt palotája (a ma is fennálló, Dísz téri épület), hanem Pesten is: ez a mai Nemzeti Múzeum telkén emelkedett. A telek (telkek) hátsó része az „Öt pacsirta” utcáig (ma Pollack Mihály tér) terjedt, és rajta nyári lak és egyéb épületek is álltak.¹⁰

A második zenekar pesti működésének időpontját illetően ésszerűnek látszott a hercegprímás udvari számadáskönyveinek átnézése. Sajnos, az utolsó részletes évi számadáskönyv 1785-ből való, a későbbi számadások már csak a hercegprímás temetésével kapcsolatban tartalmaznak adatokat.¹¹

A pozsonyi Szt. Márton- és a pesti (belvárosi, ferences¹² ill. terézvárosi) r.k. plébániák anyakönyveinek átnézése során viszont sikerült adatokat — új neveket és időpontokat — találni e második zenekar tagjaival kapcsolatban. Az első zenészek neve a pozsonyi Szent Márton-plébánián vezetett, a kereszteltek adatait tartalmazó anyakönyvben található.¹³

⁷ Békefi Antal, „Musikalienkatalog und Inventar des Fürstprimas Josef Batthyány (1798)”, *Studia Musicologica* 1972. 401–421, majd Sas Ágnes, „Georg Druschetzki, Batthyány József hercegprímás zenésze”, *Zenatudományi Dolgozatok* 1987. 53–73., és uő.: *Georg Druschetzki — kézirat*. (Ezúton mondok köszönetet, hogy a kéziratot használhattam.)

⁸ Sas Ágnes: *Georg Druschetzki* (kézirat).

⁹ Esz-dúr mise — 1791. aug. 24, Pozsony; Tantum ergo — 1795. máj. 28, Pest; ld. Sas Ágnes: „Chronology of Georg Druschetzki’s Works Preserved in his Estate”, *Studia Musicologica* 1989.

¹⁰ Vályi András: *Magyar Országának leírása*. Buda 1796–1799. III. 75.; A Magyar Nemzeti Múzeum multja és jelene alapításának századi évfordulója alkalmából. Budapest 1902. XV.

¹¹ Ld. a 3. jegyzetet.

¹² A pest-belvárosi plébánia körzetét 1788-ban két részre osztották. A Belváros a Hatvani (ma Kossuth Lajos) utcától északra elterülő részének s a vele határos Terézváros belső részének anyakönyveit a belvárosi plébánia (P/B), míg a Hatvani utcától délre eső résznek és a Józsefváros belső részének anyakönyveit a ferences plébánia (P/B-f) vezette. E megosztottság kb. 1820-ig tartott.

¹³ Pozsony, Szent Márton-plébánia, kereszteltek anyakönyve (mikrofilm, Országos Levéltár — a továbbiakban Sz.M.kak.).

Josephus Oliva „musicus Suae Eminentiae” 1791. május 23-án feleségével keresztzülökként jegyeztetett be. (Oliva 1764 júniusa és 1790 szeptembere között az Esterházy-zenekar vadászkürtöse volt.¹⁴)

Josephus Chorus „Musicus Suae Eminentiae” fiát 1791. augusztus 1-én keresztelték.¹⁵ Később Pesten még négy gyermeke született, az első 1792. december 12-én — és azok keresztelésének adatai a pest-belvárosi ferences plébánia anyakönyvében található.¹⁶ A bejegyzés szerint a zenész a Józsefvárosban lakott, egy másik bejegyzés lakását az „5 pacsirta utcá”-ban jelöli meg. (Joseph Chorus Batthyány halála után József nádor klarinétosa volt.)

Joannes Oliva „musicus apud Emin[enti]ssimum D. Cardinalem Batthyan” fiát 1791 október 22-én keresztelték. Pesten neki is további négy fia született. A „musicus Suae Eminentiae”-ként bejegyzett zenész szintén a Józsefvárosban lakott.¹⁷

Joannes Chorus már 1791-ben Pesten élt és a Terézvárosban jegyezték fel lánya születését. 1794. február 12-én újra házasodott mint „musicus Cardinalis” és ugyanakkor igazolta, hogy már 14 éve Magyarországon lakott. Gyermekei keresztelésekor „musicus Suae Eminentiae” foglalkozást írtak neve mellé az anyakönyvbe, és józsefvárosi lakosként regisztrálták. Az együttesben klarinétos lehetett, mint később a nádori zenekarban.¹⁸

Carolus Chorus neve csak egyszer található a pest-terézvárosi anyakönyvben, amikor 1799-ben lánya házasságot kötött: „Johanna Chorus Filia P.D. Caroli Chorus Musici Em[inen]tissimi Cardinalis.” (Carolus Ch. 1771–1776 között az Esterházy-zenekarban oboista állást töltött be. Fritz Rathner szerint karmester volt a cs.kir. 33. gyalogezredben — de Rathner működésének időpontját nem jelölte meg. Ez feltehetőleg az 1780-as években lehetett, amikor az ezred Budán állomásozott.¹⁹)

(A három „Chorus” nevű zenész közül valószínűleg Carolus volt a legidősebb. Jelen ismereteink szerint nem állapítható meg, hogy milyen rokoni kapcsolatban álltak egymással. Mindenesetre figyelemreméltó, hogy Johannes 1800-ban született fiát Carolus-nak keresztelték.)

Az adatokat összefoglalva megállapíthatjuk, hogy Batthyány hercegprímás 1790 nyarán már fellépő második együttese 1791. október 22-én még Po-

¹⁴ Pozsony Sz.M.kak. 1791, 12363. o.; és Tank, Ulrich: *Studien zur Esterházyischen Hofmusik von etwa 1620 bis 1790*. Regensburg 1981 (= Kölner Beiträge zur Musikforschung, Bd. 101). 509–513.

¹⁵ Pozsony, Sz.M.kak. 1791, 12388. o.

¹⁶ P/B-f kak. 1792 „Musicus Eminent. Card.”, 87. o.; 1794 „musicus” 115. o.; 1796 „Musicus Emin: Dmni Cardinalis” 145. o.; 1797 „Musicus Suae Emin:” 162. o.

¹⁷ Pozsony Sz.M.kak. 1791, 12417. o.; P/B-f kak. 1793 — 100. o.; 1795 — 131. o.; 1797 — 174. o.; 1799 — 201. o.

¹⁸ P/T kak. 1791 — 268. o.; P/B-f kak. 1794 — 26. o.; P/B-f kak. 1795 — 141. o.; 1796 — 158. o.; 1799 — 200. o.

¹⁹ P/T eak. 1799 — 216. o.; Tank i.m. 509–510. o., Rathner, Fritz: *Verzeichnis der Kapellmeister und Musikdirigenten der k. [u.] k. bewaffneten Macht bis 1918*. 2. Auflage. Salzburg 1985. 5.

zsonyban, és 1792. december 12-től már Pesten működött. A fentiekben értelmében az együttes vezetője és legfontosabb személyisége, Georg Druschetzky 1795 előtti pesti működése is határozottabban körvonalazható. Az említett leltárt tehát minden bizonnyal az együttes itteni munkájának kezdetén, 1792-ben Pesten kezdte vezetni, noha az ő neve csak 1794. február 12-én fordul elő az anyakönyvben, amikor mint „musicus Eminentiae” Joannes Chorus házassági tanúja volt a ferenceseknél. 1798-ban ismét házassági tanúként jegyezték be nevét, ekkor mint „capellae magister”-t.²⁰ A pozsonyi és pesti anyakönyvi bejegyzésekből rajta kívül Batthyány primás további öt zenészét sikerült azonosítani.

Az együttes vezetője: Druschetzky, Georg (oboista)	
oboa	Chorus, Carolus
klarinét	Chorus, Josephus, Chorus, Joannes
fagott	?
kürt	Oliva, Josephus, (Oliva, Joannes) ²¹

²⁰ P/b-f eak. 1794 — 26. o. ld. Joannes Chorus; 1798 — 43. o.

²¹ *Kalender von Ofen und Pest für 1809 von Rösler*. 44. o.: „Horn: Oliva, d.Sohn, (Virtuos)”.